

VILIAM LAUKO

**PODSTATA REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE A JEJ POSTAVENIE V SYSTÉME
GEOGRAFICKÝCH VIED**

Viliam Lauko: The Substance of Regional Geography and Its Positions in the System of Geographical Sciences, Geogr. Čas., 34, 1982, 3; 1 fig., 40 refs.

In the contribution the author deals with various opinions on regional geography. By analysing and evaluating them he comes to the opinion that the main feature of regional geography is its complex and synthesizing approach to the study of totally conceived geographical landscape. The most truthful definition of regional geography is possible just on the basis of these marks and in this way it can be distinguished from the other sciences. Within the presented scheme of the classification of geographical sciences, where according to the main principle the complexity of geographical sciences increases from the circumference of the circle towards its centre, regional geography as the most complex science is situated in the circle centre.

ÚVOD

Už zbežný retrospektívny pohľad na spoločnosť a vedu nám umožňuje poukázať na úzku spätosť ich vývoja. Rast úrovne spoločnosti si vždy vyžadoval nové poznatky a riešenie nových problémov. V súvislosti s tým môžeme v dlhodobej histórii zaznamenať na jednej strane neustály vznik nových vedných disciplín a na druhej strane adaptáciu tradičných vedných disciplín na nové skutočnosti. Vznik nových vedných disciplín prebiehal najmä cestou diferenciácie, ktorá je podľa O. Bašovského [6] objektívnym procesom rozloženia objektu na menšie časti s úsilím hlbšie preniknúť k podstate javov. Tak vznikli nové špeciálne vedné disciplíny. V rámci geografie sú to napr. fytogeografia, pedogeografia, geografia priemyslu, obyvateľstva a pod. Proces transformácie a adaptácie na požiadavky praxe je zákonitým javom, ktorý je vlastný všetkým vedným disciplínam. Pri niektorých došiel tento jav tak ďaleko, že ich názov už nie je totožný s ich súčasným objektom. Napríklad geometria sa už nezaobera meraním Zeme, ako to vyplýva z jej názvu a počiatkov, ktoré boli späté s výmerou polí a zavlažovacích systémov v staroveku.

Geografia ako jedna z najstarších vedných disciplín prešla a vo svojich dejinách prechádza oboma procesmi. Jej diferenciáciou a integráciou sa zaoberalo niekoľko popredných geografov, ktorých názory skonfrontoval a vyvodil z nich závery O. Bašovský [6]. Otázkami vzťahu geografie a meniaceho sveta sa vo svojich prácach z našich geografov zaoberal najmä E. Mazúr [26, 27, 28, 29, 30]. Vo svojich prácach, vychádzajúcich zo súčasného stavu, zameriava sa

na perspektívy a úlohy geografie, ktoré vidí v synteticko-integračnom smere jej vývoja. V tomto procese má podľa neho dôležitú úlohu zohrať regionálna geografia, ktorá sa chápe (nie v zmysle tradičného opisu, ale v zmysle novej úrovne v súvislosti so súčasným stavom vedy [30]).

Otázka, prečo sa regionálna geografia dosiaľ celkom neprispôsobila súčasnému trendu a súčasným požiadavkám praxe, prečo jej pole pôsobnosti prekrývajú novovzniknuté vedy (napr. regionálna veda), je do určitej miery spojená aj s rozličným chápaním jej podstaty, a tým tiež jej objektu výskumu, jej poľa pôsobnosti, ako aj užitočnosti pre prax. Predložený príspevok je zameraný na analýzu niekoľkých vybraných názorov na regionálnu geografiu, ktorá má prispieť k správne mu chápaniu podstaty a postavenia regionálnej geografie v rámci geografických vied.

NEJEDNOTNOSŤ NÁZOROV NA REGIONÁLNU GEOGRAFIU

Korene regionálnej geografie siahajú do dávnej minulosti. Tento najstarší typ zemepisu bol vlastne materskou látkou, z ktorej sa rozvojom empirického poznania rozrôžňovali jednotlivé zemepisné a prírodovedecké odbory [22].

Avšak i napriek svojmu dlhému a zložitému vývoju v regionálnej geografii ani v súčasnosti nenachádzame na jej základné teoretické i metodologické otázky jednotný názor. Nie je napr. ujednotená ani jej definícia.

Táto nejednotnosť vyplýva zo zložitosti jej objektu skúmania, z nejednotnej geografickej terminológie, ale je tiež dôsledkom rôznych filozofických a teoretických koncepcií, ktoré na ňu v minulosti vplývali.

Podľa T. Bartkowského [7] holistické a teleologické Ritterovo chápanie regiónu viedlo k výskumu regiónov, v ktorých prírodné podmienky i človek s jeho činnosťou vykazovali individuálne a neopakujúce sa znaky. Snáď z tohto dôvodu bol a u mnohých geografov ešte aj je rozšírený názor, že najcharakteristickejším znakom regionálnej geografie je jej zameranie sa na konkrétne, individuálne územia—regióny.

Podľa A. Cholleya [18] „... prímestské poľnohospodárstvo je témou všeobecnej geografie, ale prímestské poľnohospodárstvo Paríža je témou regionálnej geografie“.

Už z tohto príkladu možno vidieť nelogickosť takéhoto chápania. Veď každá geografická čiastková veda (či sú to geografia poľnohospodárstva, obyvateľstva alebo fyto geografia) robí svoje výskumy v konkrétnych individuálnych územiach tak, ako aj regionálna geografia, a naopak, regionálna geografia môže od svojho konkrétneho územia tiež abstrahovať a hovoriť o regióne vo všeobecnej rovine.

Z uvedeného citátu A. Cholleya vyplýva, že región ako objekt skúmania regionálnej geografie sa ani nemusí chápať komplexne, hlavné je, že je individuálny, neopakujúci sa.

Iní geografi popri individuálnom charaktere regiónu uznávajú tiež komplexný a syntetický charakter regionálnej geografie. J. Demek [10] regionálnu geografiu definuje ako vedu zaoberajúcu sa geografickými charakteristikami krajín a oblastí zemského povrchu, ktoré sú v rámci krajínnej sféry presne lokalizované a individuálne tiež nezameniteľné.

Podľa A. M. Kolotijevského [21] na základe dialektickej spätosti jednotlivého, zvláštneho a všeobecného možno v rade konkrétnych vied vydeliť 3 ob-

lasti teoretickej syntézy, a to regionálnu (jednotlivú), odvetvovú (zvláštnu) a všeobecnú. K prvej oblasti podľa neho patrí ekonomická regionálna geografia (regionálnu geografiu vcelku ako dualista neuznáva), k druhej oblasti patrí geografia poľnohospodárstva a k tretej všeobecná ekonomická geografia.

W. Bunge [9] odlišuje regionálnu geografiu od odvetvovej takto: „Klasická odvetvová geografia sa usiluje stanoviť význam ohraničeného radu charakteristík (elementov) a vyjadriť ich teritoriálne väzby s inými charakteristikami, kým regionálna geografia študuje množstvo charakteristík, ktoré sa vzťahujú na konkrétne územie“.

Stavanie odvetvovej geografie proti regionálnej geografii bolo rozšírené najmä v 50 rokoch v USA, a to v období tzv. kvantitatívnej revolúcie. Názor, že regionálna geografia má skúmať iba konkrétne, individuálne územia, prerástol až do takej polohy, že mnohí regionálnu geografiu pokladali iba za experimentálne pole alebo laboratórium, ktoré malo preveriť nové teórie vypracované odvetvovou geografiou. Pod týmto sa rozumelo, že regionálna geografia je v určitom zmysle podriadená odvetvovej geografii, že je menej vedecká, a preto v nej nemožno robiť seriózne výskumy. Taký názor má W. Bunge [9], ktorý na vysvetlenie používa slová Schaefera: „Regionálna geografia je podobná fyzikálnemu laboratóriu, kde sa zovšeobecnenia fyzika-teoretika musia podrobiť výskumu praktickej vhodnosti a pravdivosti“.

Obdobný názor na regionálnu geografiu však možno nájsť aj v iných krajinách, napr. v ZSSR. Podľa V. M. Gochmana a G. M. Ignatjeva [12] „Regionálny geograf zbiera, analyzuje, zovšeobecňuje materiály týkajúce sa konkrétnych území a určuje, akým spôsobom sa na danom území prejavujú zákonitosti všeobecnejšieho charakteru, netýkajúce sa výlučne daného územia, ktoré odhaľujú fyzická a ekonomická geografia. Odhaľovanie podobných zákonitostí nepatrí do regionálnej geografie“.

Chápanie regionálnej geografie ako laboratória, overujúceho teóriu a zákonitosti vypracované odvetvovou geografiou, je v určitom zmysle vyhrotením predošlého chápania. Podľa neho, zrejme, keď regionálna geografia nemôže abstrahovať od konkrétneho územia, nemôže zovšeobecňovať a nemôže ani formulovať teórie a zákonitosti. Týmto sa však neguje vedeckosť regionálnej geografie i regionálna geografia sama, pretože, ako správne píše V. A. Anučin [3], „Vedy pozbavené teórie, neexistujú“, pričom však regionálna geografia má tiež svoju teóriu, čoho dôkazom sú aj citované práce.

Skutočnosť, že v rámci odvetvovej geografie sa vypracovalo viacej teórií, vyplýva z faktu, že v dôsledku diferenciácie vied sa stále viac geografov špecializovalo na štúdium čiastkových disciplín a v rámci týchto sa im zákonitosti ľahšie odhaľovali. Naproti tomu výskum geografickej sféry alebo jej určitej časti ako komplexu bol a aj v súčasnosti je veľmi náročný, preto odhaľovanie zákonitosti v tejto oblasti je oveľa ťažšie.

Z dôvodu komplikovanosti svojho objektu aj celá geografia sa v minulosti chápala ako idiografická veda, a to podľa J. Paulova [34], najmä zásluhou Hettnera a Hartshorna, ktorej prvoradým cieľom bolo vystihnúť individuality jednotlivých území pomocou opisu. Formulácia zákonov je pri idiografických vedách značne obmedzená, resp. sa celkom vylučuje.

R. Hartshorne [15] vychádzal z predpokladu, že zložitú integráciu javov, ktorá je v danom priestore predmetom skúmania geografie, možno študovať dvoma spôsobmi, a to:

a) podľa predmetového štúdia na jednotlivé zložky, z ktorých každá obsahuje menej zložitú, tesnejšiu integráciu,

b) podľa regionálneho kritéria na priestorové jednotky, z ktorých každá obsahuje tesnejšie vzájomné väzby medzi javmi v rôznych miestach.

Z toho vyvodil záver, že existuje kontinuálne rozpätie od štúdií, ktoré analyzujú najelementárnejšie komplexy priestorových zmien vo svetovej dimenzii, až po tie, ktoré skúmajú najzložitejšie integrácie priestorových zmien na malých územiach. Prvé štúdie R. Hartshorne nazýva predmetovými a druhé štúdie regionálnymi.

Podľa R. S. Platta [35] v minulosti existovalo viacero takých definícií, ktoré stavali do protikladu systematickú geografiu (odvetvovú) s regionálnou. Podľa nich sa systematická geografia zaoberala „niečím na celom svete“ a regionálna geografia „všetkým v určitej časti sveta“. Z toho by však vyplývalo, že regionálna geografia môže skúmať iba obmedzené veľké územia alebo, že čím je územie menšie, tým je pôsobnosť regionálnej geografie väčšia, a opačne, že regionálnogeografické výskumy sa nemôžu týkať veľkých území a už vôbec nie celej planéty. Pritom však vieme, že sa napísalo viacero regionálnogeografických prác, ktoré sa týkajú veľkých území i celej Zeme. V týchto prácach však autor musí viac generalizovať a zovšeobecňovať.

Niektorí geografi regionálnu geografiu nepokladali za vedu, ale iba za smer alebo metódu výskumu. Taký názor nájdeme napr. u Z. Chojnického [17]. Odlišením regionálnej geografie a regionálnogeografickej metódy sa zaoberal najmä P. E. James [19]. Metóda regionálnogeografických výskumov sa vzťahuje k postupom, pomocou ktorých sa vyčleňujú a geograficky skúmajú takýmto spôsobom určené regióny. Regionálnu metódu nemožno miešať s regionálnou geografiou v jej tradičnom chápaní“.

Vedu, smer a metódu si nemožno pliesť. Každá veda totiž má viacero metód i smerov výskumu, a naopak, jedna metóda alebo smer výskumu môžu sa používať aj vo viacerých vedách.

Väčšina sovietskych geografov v minulosti neuznávala regionálnu geografiu vcelku, ale, ako píše V. M. Gochman a G. M. Ignatjev [12] „... delenie na 2 základné odvetvia — fyzickú geografiu a ekonomickú geografiu, ktoré sa uskutočnilo v geografii, spôsobilo, že v sovietskej regionálnogeografickej literatúre výrazne vystúpili 2 hlavné smery, a to fyzická regionálna geografia a ekonomická regionálna geografia“.

V. V. Pokšiševskij [36] v článku Miesto ekonomickej regionálnej geografie v systéme geografických vied si už v úvode kladie za úlohu potvrdiť nevyhnutnosť delenia regionálnej geografie na fyzickú a ekonomickú. Ako píše ďalej, väčšina sovietskych geografov zastáva koncepciu rozdelenia geografie na fyzickú a ekonomickú, vychádzajúc zo samej odlišnosti predstavy zákonitostí (prírodných i spoločenských), ktoré pôsobia v každej z týchto vied, ako aj z rozdielov v spôsoboch skúmania týchto vied. Regionálnu geografiu (stranovedenie) definuje tak, že pre jednu časť geografie sa tento pojem kryje s fyzickou regionálnou geografiou a pre druhú časť s ekonomickou regionálnou geografiou.

Takéto chápanie regionálnej geografie, t. j. negovanie jej komplexného syntetického charakteru, značí aj negáciu samej regionálnej geografie. Príčinou tohto nesprávneho chápania je, ako odhalil V. A. Anučin [2], indeterministické odtrhnutie ľudskej spoločnosti od materiálneho sveta prírody.

„Vychádzajúc z priznania jednoty materiálneho sveta, jednoty prírody a spoločnosti [chápaúc kvalitatívne rozdiely vnútri tejto jednoty] nemožno nevidieť jednotu medzi prírodnými a spoločenskými vedami. Téza o jednote geografie predstavuje jeden z prejavov všeobecne známej marxistickej tézy o jednote vedy“, píše V. A. Anučin [3]. Jednotu geografie vysvetľuje pomocou iných prístupov J. Paulov [33, 34].

Základy sovietskej regionálnej geografie [stranovedenie] sformuloval N. N. Baranskij, ktorý spolu s V. A. Anučinom bol aj jej najväčším propagátorom. Regionálna geografia podľa N. N. Baranského [4] má za úlohu zorganizovať na nových syntetických zásadách výskum krajín a regiónov, zahŕňajúci zároveň tak prírodu, ako aj človeka, teda s celým ich komplikovaným a vzájomným pôsobením. „Koruna“ v podobe regionálnej geografie je podľa neho potrebná predovšetkým pre samú geografiu, jej rozvoj a rozkvet. Regionálna geografia však podľa N. N. Baranského nepretenduje na úlohu samostatnej vedy, ale má byť iba organizačnou formou zjednotenia rôznorodých vedomostí o nejakej konkrétnej krajine.

Chápanie regionálnej geografie nie ako vedy, ale iba ako organizačnej formy zjednocovania rôznych geografických vedomostí značí tiež jej negáciu. Okrem toho takýmto zjednocovaním rôznych údajov z rozličných geografických vied dostaneme často iba mechanický súbor alebo encyklopédiu, ale nie ucelenú regionálnogeografickú prácu. Takýmto prácam často chýba jednotná koncepcia — jednotná myšlienka, čo platí v prípade nedôslednej koordinátorskej práce aj o kolektívnych prácach.

Za najväčšieho bojovníka za jednotu geografie a zároveň obhajcu regionálnej geografie v Sovietskom zväze možno pokladať V. A. Anučina.

V našej i ostatnej mimosovietskej literatúre sa regionálna geografia často stotožňuje so stranovedením. Podľa V. A. Anučina však stranovedenie predstavuje iba historickogeografickú alebo administratívne vyhranenú strednomierkovú oblasť skúmania regionálnej geografie v našom chápaní. Stranovedenie sa podľa V. A. Anučina principiálne ničím nelíši od geografie. „Nemá ani svoj osobitný, od geografie odlišný predmet skúmania, ani osobitnú metódu, ani svoj osobitný cieľ“ [3]. Stranovedenie študuje teritoriálne komplexy krajinného obalu Zeme v ich vývoji a vzájomnom pôsobení. Je to geografia štátov a regiónov, jedna z konkrétnych foriem geografickej syntézy.

Popri stranovedení V. A. Anučin [1, 3] vyčleňuje ešte zemlevedenie, ktoré má skúmať oblasti väčších dimenzií i celý krajinný obal Zeme a krajevedenie, ktoré sa zaoberá výskumom menších oblastí. Stranovedenie, zemlevedenie i krajevedenie podľa V. A. Anučina [3] nie sú osobitnými vedami, ale sú to časti geografie. Keďže geografia je komplexnou vedou, aj stranovedenie, zemlevedenie a krajevedenie majú komplexný charakter.

„Geografia zjednocuje všetky geografické vedy a zároveň je syntetickou vedou, ktorá sa usiluje poznať teritoriálne komplexy vcelku. Je to súčasne systém vied, predmetne medzi sebou viazaný, ako aj syntetická veda so svojím osobitným predmetom skúmania“ [3]. V. A. Anučin otvorene stotožňuje syntetickú geografiu (regionálnu geografiu v našom chápaní) s geografiou. Ak však geografiu pokladáme za systém vied, potom ju nemôžeme zároveň stotožniť s niektorou vedou patriacou do tohto systému tak, ako nemôžeme všeobecne stotožniť systém s niektorým jeho podsystémom alebo prvkom.

Viacerí geografi regionálnu geografiu chápu predovšetkým ako komplexnú

a syntetizujúcu vedu. Podľa J. Barbaga [5] „Regionálna geografia nie je, ako tvrdia niektorí autori, iba použitím systematických výskumov fyzickej, alebo ekonomickej geografie v určitom území, ale jeho syntézou“. Regionálnu geografiu ako „syntetizujúcu vedu v krajine a jej teórii“ chápe aj E. Mazúr [26]. Jej komplexné syntetické chápanie výstižne podáva L. Mičian [32]: „Pod regionálnou geografiou [bez adjektív fyzická alebo sociálnoekonomická] rozumieme štúdium vzájomných vzťahov medzi prírodným prostredím a socioekonomickou sférou (t. j. populácia a produkty jej aktivity v priestorovej štruktúre). Môžeme povedať, že je to komplexné syntetické štúdium totálne chápanej geografickej krajiny alebo tzv. teritória (v zmysle E. Neffa a H. Richtera, etc. 1973). Regionálna geografia chápaná v tomto zmysle vykonáva centrálnu úlohu geografie ako celku, ktorú dnes mnohí geografi formulujú ako štúdium vzájomných vzťahov medzi prírodou a spoločnosťou z priestorového aspektu“.

Chápanie regionálnej geografie ako komplexnej syntetizujúcej vedy má najväčšie opodstatnenie. Takto ju možno aj definovať a odlišiť od ostatných čiasťkových geografických vied. Všetky čiastkové geografické vedy totiž pracujú aj v konkrétnych územiach, odhaľujú zákonitosti a tieto si overujú, pracujú s územiami rozličných mierok, ale komplexný syntetický prístup bol a je pre regionálnu geografiu charakteristický, čo jasne vyjadruje K. J. Kanski [20] slovami: „Regionálna geografia je syntetizujúcou vedou preto, lebo ju ako takú formulovali i geografi, ktorí vždy inklinovali k integrácii výsledkov, myšlienok a zovšeobecnení získaných špecialistami rôznych oblastí (systematických vetiev geografie i iných sociálnych, biologických i fyzických vied), na regionálnej úrovni agregácie“.

Na túto skutočnosť dnes veľa geografov zabúda, čo postrehol H. Maison [23]: „Paradoxom je, že súčasne, keď sa zosilňuje presvedčenie o vzájomných vzťahoch medzi všetkými javmi na zemskom povrchu, geografi stále viac ustupujú od štúdia regionálnej geografie, ktorú ešte nedávno vyhlasovali za jedinú formu integračných výskumov“.

Geografická syntéza, táto najzložitejšia úloha geografie, sa tiež podľa O. Bašovského [6] vplyvom tradícií chápe ako výsostná doména regionálnej geografie.

Pre takto chápanú regionálnu geografiu sa však zdá, že by bol výstižnejší iný názor, napr. „komplexná“ alebo „syntetická“ geografia. Názov „regionálna“, ktorý skôr vystihuje vedu o určitom regióne ako konkrétnom území, je však zaužívaný, hoci v priebehu vývoja vedy stratil svoju opodstatnenosť a vedu presne nevystihuje. Takéto názvy však majú aj iné vedy. Samotná „geografia“ tiež nie je už len „opisom Zeme“, ale vedou o jej povrchovej geografickej alebo krajinej sfére.

POSTAVENIE REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE V SYSTÉME GEOGRAFICKÝCH VIED

Postavenie regionálnej geografie v systéme geografických vied určitým spôsobom odzrkadľuje postavenie geografie v systéme všetkých vied. Táto otázka je úzko spätá s problémom jednoty geografie čiže s problémom vzťahu fyzickej geografie a ekonomickej geografie. Z hľadiska dualistického chápania geografie, t. j. z hľadiska rozdelenia geografie na 2 samostatné disciplíny (fyzickú a ekonomickú geografiu) by sme regionálnu geografiu chápanú ako komplexnú geografickú vedu, ktorá skúma prírodnú i spoločenskú sféru, ne-

mali kde zaradiť, príp. by sme ju museli rozdeliť na fyzickú regionálnu geografiu a ekonomickú regionálnu geografiu. Iba pri monistickom chápaní geografie, ktoré pokladáme za správne, možno regionálnu geografiu zaradiť do systému geografických vied. Tu potom prichádzame k otázke, na základe čoho vydeliť v rámci systému geografických vied regionálnu geografiu, alebo inak povedané, čím sa regionálna geografia odlišuje od ostatných geografických vied? Treba teda geografické vedy klasifikovať tak, aby sme z nej jasne videli postavenie regionálnej geografie.

M. Hampl, Z. Pavlík [14] navrhujú stotožniť klasifikáciu relatívne konkrétnych predmetových vied (t. j. študujúcich reálny predmet — určitú ucelenú časť reality) s klasifikáciou predmetov skúmania týchto vied. Tento názor je všeobecne uznávaný i mimo geografie, vychádza z dialekticko-materialistických

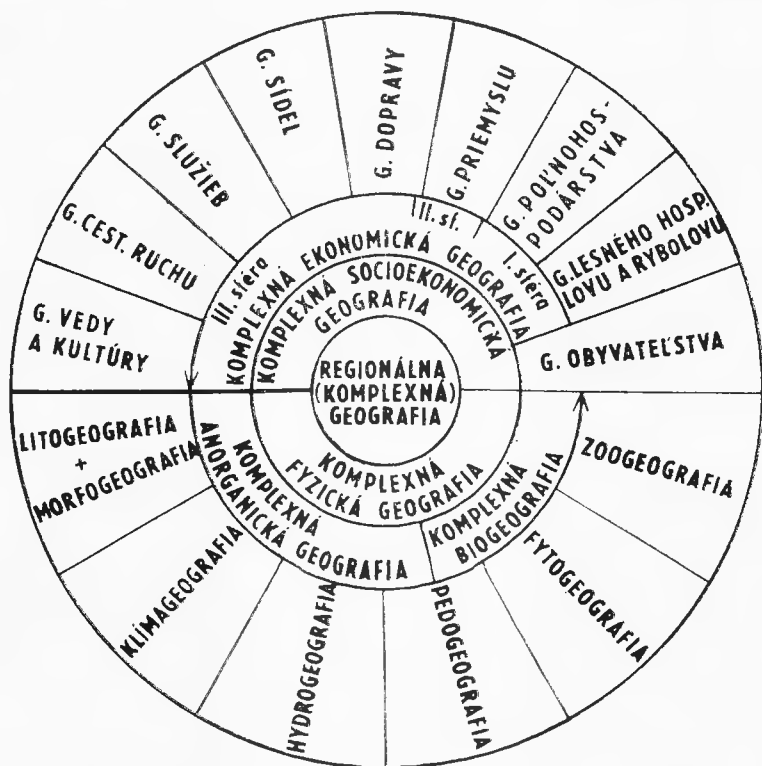

Schéma 1. Postavenie regionálnej geografie v systéme geografických vied. Hlavné princípy schémy: Od obvodu smerom k stredu kruhu komplexnosť geografických vied narastá. V strede kruhu je regionálna geografia ako najkomplexnejšia geografická veda. Od hrubšej čiary v ľavej časti kruhu v smere šípky sú jednotlivé predmetové geografické vedy vo vonkajších častiach kruhu usporiadané tak, že zhruba ukazujú smer vývoja foriem pohybu hmoty, ktoré sú objektom ich štúdia. Geografické vedy zaoberajúce sa oblasťami ľudskej aktivity sú usporiadané v tomto poradí: primárna sféra — sekundárna sféra — terciárna sféra.

princípov klasifikácie vied, ktoré prvýkrát sformuloval Engels: „Ako sa jedna forma pohybu hmoty vyvíja z druhej, tak musia tiež ich odrazy, rôzne vedy, nevyhnutne vychádzať jedna z druhej“ [25].

Objektom modernej vedy však nie sú iba jednotlivé formy pohybu hmoty, ale aj ich súvislosti a vzájomné pôsobenia. Na túto, pre geografiu dôležitú skutočnosť upozorňuje sovietsky filozof A. G. Spirkin [39].

Každý objekt (predmet) štúdia však má množstvo vlastností, preto podmienkou každej klasifikácie je predovšetkým vytrhnutie určitej vlastnosti alebo skupiny vlastností z vybraného súboru objektov. V zásade, pravda, platí, že pri vytrhnutí iných vlastností alebo iných kombinácií vlastností dostávame aj iné triedenie.

Najpodstatnejšie stránky diferenciácie sveta, a teda aj diferenciácie vied podľa M. Hampla [13], odzrkadľujú 2 princípy: princíp vývojový a princíp komplexnosti, pričom podstatu sveta celého charakterizujú až vo svojom spojení. Podľa vývojového princípu M. Hampl vydeľuje vedy zaoberajúce sa anorganickou prírodou, biologické vedy a spoločenské vedy, podľa princípu komplexnosti zasa napr. tento rad vied: botanika—geobotanika—fytogeografia—biogeografia—prírodná geografia a komplexná geografia.

Princíp vývojový a princíp komplexnosti sme na klasifikáciu geografických vied použili aj my, pričom sme položili dôraz hlavne na princíp komplexnosti, pretože komplexné štúdium je pre geografiu charakteristické, pričom zo všetkých čiastkových geografických vied je pre regionálnu geografiu najcharakteristickejšie. Postavenie regionálnej geografie v rámci geografických vied a zároveň ich klasifikáciu ukazuje schéma, pri ktorej sme vychádzali najmä z doteraz vypracovaných schém M. Hampla [13], S. Leszczyckého (in: R. Domaňského, 1977), V. B. Sočavu (1978), R. Dagenaisa (in: F. Martinec (†1979), A. Obermana (1969) a L. Mičiana (1971).

Predložená schéma, ako aj každá schéma vôbec, nevyhnutne prináša rad zjednodušení. Je to objektívne dané najmä voľbou kritérií.

Geografiu ako systém geografických vied v danej schéme predstavuje plocha celého kruhu. Čiastkové geografické vedy sa v schéme predstavujú jednotlivými vymedzenými plochami. Hlavným princípom schémy je narastanie komplexnosti geografických vied od obvodu kruhu k jeho stredu. Napríklad hydrogeografia—komplexná anorganická geografia—komplexná fyzická geografia—regionálna (komplexná) geografia. Regionálna geografia ako najkomplexnejšia veda je teda v centre kruhu. Uvedená schéma klasifikácie geografických vied by sa dala ešte spodrobniť, ak by sme smerom k obvodu kruhu vyčlenili ďalšie, menej komplexné geografické vedy, napr. za hydrogeografiou geografiu vôd súše a geografiu oceánov.

Všetky uvedené klasifikované geografické vedy sú z určitého hľadiska rádo-ve na jednej úrovni. Ide tu však o iný spôsob abstrakcie od reality. Kým menej komplexné geografické vedy vytrhávajú z reality určité relatívne homogénnejšie javy, pričom viac poznávajú ich vnútorné štruktúry, komplexnejšie geografické vedy vytrhávajú z reality relatívne heterogénnejšie výsledné štruktúry a abstrahujú do značnej miery od hlbších vnútorných podmieneností relatívne menej komplexnejších javov. Inými slovami, čím je geografická veda komplexnejšia, tým širšie, ale súčasne menej hlboko študuje svoj objekt, čiže regionálna geografia neštuduje úplne určitú zložku geokomplexu, ale čiastočne študuje geokomplex celý.

Pre geografiu typický a všeobecne uznávaný je priestorový a komplexný prístup k štúdiu svojho objektu. Popri priestorovosti, ktorú spĺňajú všetky geografické vedy, regionálna geografia je najkomplexnejšou vedou, preto ju často nazývajú aj „vlastnou geografiou“ [5] alebo „zemepisnou vo svojej najrýdzejšej forme“ [8]. Ako tvrdí R. S. Platt [35]: „Regionálna geografia v tej či onej forme je, ako sa zdá, vždy v srdci geografickej vedy“. Toto jej postavenie vyjadruje aj naša schéma.

Jednotlivé geografické vedy sú vo vonkajších kruhoch usporiadané podľa vývojového princípu, t. j. tak, že ukazujú smer vývoja foriem pohybu hmoty, ktoré sú objektom ich štúdia. Keď ideme po kružnici, počínajúc od hrubšie vytlačenej čiary v ľavej časti kruhu v smere opačnom chodu hodinových ručičiek (v smere šípky), prechádzame najskôr cez geografické vedy skúmajúce anorganickú zložku, ďalej biozložku a nakoniec sociozložku (obyvateľstvo a jeho aktivitu) geosféry. Geografické vedy, zaoberajúce sa oblasťami ľudskej aktivity, sú potom usporiadané v tomto poradí: odvetvia prvého sektoru — odvetvia druhého sektoru — odvetvia tretieho sektoru.

Doteraz opisovaná klasifikácia teda značí rozdelenie objektov rovnakého rádu čiže „horizontálne“ delenia. Na danej schéme sa dá ukázať tiež „taxonomické“ čiže „hierarchické“ alebo „vertikálne“ delenie. Pri ňom geografiu predstavuje, ako sme už spomenuli, plocha celého kruhu, ekonomickú geografiu plocha vrchnej polovice kruhu, fyzickú geografiu plocha spodnej polovice kruhu a napr. biogeografiu chápanú ako subsystém geografických vied zaoberajúcich sa biosférou príslušných kruhových výsek od stredu kruhu až po vonkajšiu kružnicu. Regionálna geografia sa nachádza v strede kruhu, kde sa spájajú všetky myslené kruhové výseky, čo ilustruje fakt, že regionálna geografia pri svojich komplexných výskumoch využíva poznatky všetkých čiastkových geografických disciplín.

Postavenie regionálnej geografie medzi ekonomickou a fyzickou geografiou vyjadruje takto aj myšlienku C. Vallauxa [40], že „polom skúmania regionálnej geografie je najťažší úsek — hraničné pásmo medzi hlavnými odvetvami geografie — geografiou fyzickou, človeka a ekonomickou“.

LITERATÚRA

1. ANUČIN, V. A., Teoretičeskije problémy geografii, MGÚ, Moskva 1960, s. 263. —
2. ANUČIN, V. A., O kritike jedinstva geografii. MGÚ, Moskva 1961, s. 32. —
3. ANUČIN, V. A., Teoretičeskije osnovy geografii. MysI, Moskva 1972, s. 429. —
4. BARANSKI, N. N., Geografija regionalna a geografia fizyczna i economiczna, Przegląd zagr. lit. geograf., z. 1, Warszawa 1957, s. 47—88. —
5. BARBAG, J., Wstęp. Przegląd zagr. lit. geograf., z. 3, Warszawa 1962, s. 1—5. —
6. BAŠOVSKÝ, O., Diferenciácia a integrácia v geografii a regionálna geografia, Acta FRNUC Geographica, 17, Bratislava 1979, s. 171—185. —
7. BARTKOWSKI, T., Wypisy do geografii turystycznej, cz. 2, Poznań 1980, s. 300. —
8. Blažek, M., Hospodárske plánování a zeměpis. Sborník ČSSZ, 53, Praha 1948. —
9. BUNGE, W., Theoretical Geography. Lund. Ruský preklad: Teoretičeskaja geografiya. Moskva 1967, s. 278. —
10. DEMEK, J., O nutnosti nových trendů v regionální geografii, Referát na seminári: Rozvoj nových teoretických smerov v českej geografii (rukopis), s. 4, 1980. —
11. DOMAŇSKI, R., Geografia ekonomizna. PWN, Warszawa—Poznań 1977, s. 398. —
12. GOCHMAN, V. M., IGNATJEV, G. M., Geografija regionalna. Przegląd zagr. lit. geograf., z. 3, Warszawa 1962, s. 183—199. —
13. HAMPL, M., Teorie komplexity a dife-

renciáce sveta. UK, Praha 1971, s. 183. — 14. HAMPL, M., PAVLÍK, Z., Hierarchie reality a problém hodnocení širších souvislostí populačního vývoje. [Správa pro etapové oponentní řízení hlavního úkolu SPZV.] Katedra ekonomické a regionální geografie UK, Praha 1976, s. 285. — 15. HARTSHORNE, R., Czy geografia dzieli sie na systematyczna i regionalna. *Przegląd zagr. lit. geograf.*, z. 3, Warszawa 1962, s. 118—182. — 16. HÄUFLER, V., Dějiny geografie na UK v letech 1348—1967. Praha 1967, s. 421. — 17. CHOJNICKY, Z., Zalozenia i perspektivy rozvoju geografii ekonomicznej, *Przegląd geograficzny*, t. 14, z. 1, Warszawa 1973. — 18. CHOLLEY, A., Geografia regionalna. *Przegląd zagr. lit. geograf.*, z. 1, Warszawa 1957, s. 91—116. — 19. JAMES, P. E., JONES, C. F., *Am. Geography, Inventory and Prospect*, Ruský preklad: Amerikanskaja geografija vvedeniije, predmet i sodержaniije. Moskva 1957. — 20. KANSKI, K. J., Regionalna geografija: Issledovaniije integralnych rajónov. 23. Meždunar. geograf. kongres, Regionalna geografija, 8. sekcija. Moskva 1976, s. 30—33.

21. KOLOTIJEVSKIJ, A. M., Metodologičeskije osnovy systemy regionalnych nauk, 23. Meždunar. geograf. kongres, Regionalna geografija, 8. sekcija Moskva 1976, s. 33—36. — 22. KORČÁK, J., Regionální zeměpis. Sborník ČSSZ, 59, 2-zvláštní příloha. Praha 1954, s. 39—47. — 23. Maison, H., O razvitií regionalnoj geografii, 23. Meždunar. geograf. kongres, Regionalna geografija, 8. sekcija, Moskva 1976, s. 37—40. — 24. MARTINEC, F., Regionalna geografija, jej vývoj, súčasný stav vo svete a u nás. [Práca ku kandidátskemu minimu.] Katedra regionalnej geografie PFUK, Bratislava 1979, s. 57. — 25. MARX, K., ENGELS, F., Spisy, 20. Praha 1966, s. 525. — 26. MAZÚR, E., *Geography of Today and Its Perspectives*. *Geograf. Čas.*, 20, 3, Bratislava 1968, s. 201—211. — 27. MAZÚR, E., Súčasné a výhľadové úlohy nakej geografie. *Geograf. Čas.*, 24, 3, Bratislava 1972, s. 177—184. — 28. MAZÚR, E., Geografia—krajina—životné prostredie. *Životné Prostredie*, 11, 3, Bratislava 1977, s. 117—119. — 29. MAZÚR, E., 25 rokov Geografického ústavu Slovenskej akademie vied. *Geograf. Čas.*, 30, 3, Bratislava 1978, s. 202—217. — 30. MAZÚR, E., DRDOŠ, J., URBÁNEK, J., *Geography and the Changing World*. *Geograf. Čas.*, 32, 2—3, Bratislava 1980, s. 97—107.

31. MIČIAN, L., Nejednotnosť názorov na systém fyzickogeografických vied. *Geograf. Čas.*, 23, 2, Bratislava 1971. — 32. MIČIAN, L., Syntetizing, integrating Directions in the Landscape Research and their Position in the System of Geographical Sciences, *International Symposium, Smolenice*. Bratislava 1979, s. 42—52. — 33. PAULOV, J., Smahy o premenu teoreticko-metodologického modelu geografie. *Filozofia*, 23, 1, Bratislava 1968, s. 55—68. — 34. PAULOV, J., Syntetizačno-integračné úsilie v geografii a exaktné postupy. Sborník ČSSZ, 2, Praha 1969, s. 127—140. — 25. PLATT, R. S., *W sprawie geografii regionalnej*. *Przegląd zagr. lit. geograf.*, z. 3, Geografia regionalna, Warszawa 1962, s. 101—117. — 36. POKŠIŠEVSKIJ, V. V., Miesto regionalnej geografii ekonomicznej w systemie nauk geograficznych. *Przegląd zagr. lit. geograf.*, z. 3, Warszawa 1962, s. 200—219. — 37. ROŠCICZEWSKI, M., Próba przedstawienia rozwoju koncepcii geografii regionalnej we Francii. *Przegląd zagr. lit. geograf.*, z. 3, Warszawa 1962, s. 52—79. — 38. SOČAVA, V. B., *Vvedeniije v učenije o geosistemach*. *Izd. Nauka, Sibirskojje otdelenije*. Novosibirsk 1978, s. 318. — 39. SPIRKIN, A. G., *Učebnice marxistické filozofije*. Český preklad, nakl. Svoboda, Praha 1971. — 40. VALLAUX, C., *Les sciences géographiques*. Paris 1929.

Вилиям Лауко

СУЩНОСТЬ РЕГИОНАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ И ЕЕ МЕСТО В СИСТЕМЕ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАУК

Региональная география представляет собой самый ранний тип географии, дифференциацией которого возникли разные парциальные географические науки. Несмотря на

древность и сложное развитие, в современной региональной географии мы не находим единства взглядов даже на ее основные теоретико-методологические вопросы. Эта разобщенность мнений исходит из сложности предмета ее изучения, из необъединенной географической терминологии, а также из разных философских и теоретических концепций, воздействующих на нее во время предыдущего развития и в настоящее время.

Отдельные мнения на региональную географию, которые являются предметом нашего интереса, мы находим, как правило, не как самостоятельные, а в разных комбинациях. Это следующие мнения:

1. Региональная география отличается тем, что изучает конкретные, индивидуальные территории — регионы.

2. Региональная география — это „лаборатория” предназначенная для проверки теорий и закономерностей, разработанных системной географией.

3. Региональная география изучает полный комплект географических явлений на небольшой территории — в отличие от отраслевой географии, изучающей определенный компонент географической сферы и в пределах всей планеты.

4. Региональная география — не географическая дисциплина, а, преимущественно, метод или направление исследований.

5. Региональная география может существовать лишь в пределах экономической географии как экономическая региональная география и в пределах физической географии как физическая региональная география (дуалистическое мнение).

6. Региональная география — не наука, а лишь организационная форма объединения разных знаний о определенной стране.

7. Региональная география ничем не отличается от географии. География объединяет все географические науки и, одновременно, это синтетическая наука.

8. Региональная география — наука, занимающаяся комплексным синтетическим исследованием тотально понимаемого географического ландшафта.

Автор данной статьи согласен с последним мнением. Все парциальные географические науки, вообще говоря, работают также и на конкретной территории, они открывают закономерности, конструируют и верифицируют теории, занимаются территориями разных размеров, но комплексно-синтетическое исследование было и впредь является характерным для региональной географии. Вот именно таким способом можно региональную географию наиболее верно определить, отличить ее от остальных парциальных географических наук и включить ее в систему географических наук.

В схеме классификации географических наук, главным принципом конструкции которой является повышение комплексности географических наук в направлении от периметра к центру круга, региональная география, как самая комплексная географическая наука, находится в центре круга.

Схема 1. Место региональной географии в системе географических наук. Главные принципы схемы: В направлении от периметра к центру круга повышается комплексность географических наук. В центре круга находится региональная география — как самая комплексная географическая наука. Начиная от утолщенной линии в левой части круга, в направлении указанном стрелкой, отдельные предметные географические науки укомплектованы по краям кругов так, чтобы в общем указывали направление развития форм движения материи, которая является предметом их изучения. Географические науки, занимающиеся сферами человеческой деятельности, составлены в следующей очереди: первичная — вторичная — третичная сферы.

Перевод: Л. Правдова

THE SUBSTANCE OF REGIONAL GEOGRAPHY AND ITS POSITION IN THE SYSTEM OF GEOGRAPHICAL SCIENCES

Regional geography represents the oldest type of geography, by differentiation of which further partial geographical sciences arose. In spite of its long age and complicated development we are not able to find any unity of opinions in regional geography at present not even on its basic theoretico-methodological problems. This disunity results from the complicated study object, from the disunited geographical terminology as well as from different philosophic and theoretic concepts, which have exerted influence during its development and also do that at present on it.

The individual opinions on regional geography, dealt with, cannot be usually found separately in geographers, but within various combinations. They are as follows:

1. Regional geography is noted for studying concrete, individual areas — the regions.
2. Regional geography is a laboratory serving for theories and regularities to be proved, being worked out by systematic geography.
3. Regional geography makes investigation of the complete complex of geographical phenomena in a small territory, while branched geography does investigation of a certain component of the geographical sphere even within the whole planet.
4. Regional geography is no geographical discipline, but more a method, or direction of research.
5. Regional geography can exist only as economic regional geography within economic geography and as physical regional geography within physical geography (dualistic opinion).
6. Regional geography is no science, but only an organizational form of uniting of various pieces of knowledge about a certain landscape.
7. Regional geography differs from geography by nothing. Geography unites all geographical sciences and at the same time by this fact it is a synthetic science.
8. Regional geography is a science dealing with a complex synthetic study of a totally conceived geographical landscape.

The author of this article endorses the last opinion. All partial geographical sciences, that is to say, work also in concrete areas, reveal regularities, form theories and then prove them, work areas with various dimensions, but the complex-synthetic study was and is characteristic for regional geography. In this way, regional geography can be defined most truthfully, differentiated from the other partial geographical sciences and ordered into the system of geographical sciences.

Within the scheme of the classification of geographical sciences, in which the main principle lies in increasing of the complexity of geographical sciences from the circle circumference towards the centre, regional geography as the most complex geographical science is situated in the centre of circle.

Schema 1. Position of regional geography in the system of geographical sciences.

Major principles of the scheme: From the circumference towards the centre of circle the complexity of geographical sciences increases. In the centre of the circle, there is regional geography as the most complex geographical science. From the thicker line in the left part of the circle according to the arrow there are the individual geographical sciences by objects in the outer parts of the circle, arranged in the way that they indicate roughly the direction of the development of mass movement forms being the object of their study. The geographical sciences concerning with the spheres of human activities are arranged in the sequence as follows: primary sphere — secondary sphere — tertiary sphere.